

ANETA SUCHOŃ

Spółdzielnie wobec wyzwań współczesnego rolnictwa w Polsce

1. Wprowadzenie

Spółdzielczość jest ruchem międzynarodowym, popularnym niemal na całym świecie, zarówno w krajach rozwiniętych, jak i rozwijających się, ma też bogatą historię¹. Już w 1895 r. powołany został Międzynarodowy Związek Spółdzielczy (*International Co-operative Alliance*, ICA), największa i jedna z najstarszych pozarządowych organizacji międzynarodowych na świecie. Obecnie zrzesza on ponad 284 organizacje spółdzielcze, aktywne we wszystkich sektorach gospodarki z 95 krajów, reprezentujące ponad 1 mld spółdzielców². Spółdzielnie powinny prowadzić działalność według zasad spółdzielczych³ i opierać ją na wartościach samopomocy, samoodpowiedzialności, demokracji, równości, sprawiedliwości i solidarności⁴.

¹ R. Bierzanek, *Prawo spółdzielcze w zarysie*, Warszawa 1984, s. 8; S. Wojciechowski, *Ruch spółdzielczy w Anglii*, Warszawa 1918, s. 2 i n.

² Zob. KRS, <https://www.krs.org.pl/index.php/dzialalno-midzynarodowa/wiatowy-ruch-spoldzielczy> [dostęp: 11.05.2017].

³ A. Piechowski, *Międzynarodowe Zasady i Wartości Spółdzielcze a praktyka działania spółdzielni*, w: K. Lachowski (red.), *Odmienność podmiotów spółdzielczych od spółek prawa handlowego*, Warszawa 2006, s. 17 i n.; I. MacPherson, *Co-operative Principles for the 21st Century*, Geneva 1996, s. 10 i n. Zdaniem K. Pietrzykowskiego zasady spółdzielcze, ustanowione przez międzynarodową organizację pozarządową, oczywiście nie mają waloru norm prawa międzynarodowego. Nie są zatem formalnie wiążące dla polskich spółdzielni. *De lege lata* mają one znaczenie wyłącznie moralne. *De lege ferenda* natomiast odwołanie się do tych zasad powinno znaleźć się w przyszłej polskiej ustawie spółdzielczej. Tak: idem, *Pojęcie spółdzielni*, w: E. Gniewek (red.), *Prawo rzeczowe. System Prawa Prywatnego*, t. 4, s. 293 i n., SIP Legalis 2012.

⁴ *Kodeks dobrych praktyk*, http://mleczarstwopolskie.pl/uploads/2010/kodeks_dobrych_praktyk.pdf [dostęp: 10.01.2017].

Omawiane podmioty są szczególnie ważne dla rolnictwa, gdyż współpraca producentów rolnych jest potrzebna na różnych etapach prowadzenia działalności rolniczej – począwszy od zakupu środków produkcji poprzez korzystanie z maszyn rolniczych, sprzedaż plonów, doradztwo, po przetwórstwo. Spółdzielnie rolnicze jako przedsiębiorstwa należące do rolników i przez nich kontrolowane mają znaczący udział w Polsce na rynku, np. mleka (ok. 70%). Coraz większą ich rolę można odnotować w zakresie sprzedaży trzody chlewnej, zbóż czy owoców i warzyw. Mają decydujące znaczenie w reprezentowaniu interesów rolników na szczeblu regionalnym, krajowym i unijnym⁵. Nie są nastawione na maksymalizację zysku z kapitału, ale na jak najlepsze realizowanie potrzeb jej członków⁶.

Spółdzielnie zapewniają także miejsca pracy mieszkańcom wsi i małych miasteczek, w tym niepełnosprawnym czy bezrobotnym, których na wsi ciągle przybywa. Przyczyniają się zatem do rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, stwarzając szansę aktywności zawodowej dla wielu ludzi⁷. Spółdzielnia skupia szeroki katalog wartości, realizując kluczowe cele Unii Europejskiej, takie jak choćby polityka społeczna i zatrudnienia, rozwój regionalny oraz rolnictwo. W doktrynie można spotkać opinie, że ruch spółdzielczy stanowi pozytywną odpowiedź na zagrożenia, jakie przynosi współczesny system globalnej gospodarki⁸.

Spółdzielnie rolnicze prowadzą działalność w przestrzeni rolnictwa, które spełnia różnorakie funkcje. Zmiany społeczno-gospodarcze, degradacja środowiska naturalnego, rozwój cywilizacyjny stawiają nowe wyzwania przed tym działem gospodarki. Przede wszystkim konieczny jest jego zrównoważony rozwój, łączenie celów ekonomicznych, społecznych i środowiskowych (agroturystyka, energia odnawialna, handel, wytwarzanie żywności wysokiej jakości). Istotne jest także zwiększenie konkurencyjności producentów rolnych, wzrost ich dochodów. Są to wyzwania związane również z tworzeniem nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich. W dokumencie ONZ⁹ „Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030” wskazano, że do 2030 roku należy podwoić wydajność rolnictwa i dochody

⁵ Zob. np. COGECA, *Development of Agricultural Cooperatives in the EU*, Brussels 2014, s. 15 i n.

⁶ K. Boczar, *Spółdzielczość*, Warszawa 1979, s. 19 i n.

⁷ Zob. KRS, <http://krs.org.pl> [dostęp: 11.05.2017]. J. Bijman, R. Muradian, A. Cechin, *Agricultural cooperatives and value chain coordination*, w: B. Helmsing, S. Vellem (eds.), *Value chains, inclusion and endogenous development: Contrasting theories and realities*, Milton Park 2011.

⁸ Zob. A. Czyżewski, *Procesy globalizacji a spółdzielczość*, I Spółdzielcze Forum Ekonomiczno-Gospodarcze, referat przedstawiony na Konferencji w Kielcach 16 września 2005 r.

⁹ ONZ, *Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030*, http://www.unic.un.org.pl/files/164/Agenda%202030_pl_2016_ostateczna.pdf [dostęp: 10.01.2017].

drobnych producentów żywności, w szczególności kobiet, rdzennej ludności, rodzinnych gospodarstw rolnych, pasterzy i rybaków, utworzyć systemy zrównoważonej produkcji żywności, zachować ekosystemy i wzmocnić zdolność przystosowania się do zmian klimatu¹⁰.

Celem artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie, czy i w jakim stopniu prawna regulacja spółdzielni rolniczych, ich organizacji i funkcjonowania odpowiada na wyzwania współczesnego rolnictwa w Polsce. Problematyka ta jest szeroka, dlatego zostaną poruszone tylko niektóre zagadnienia. Jako że nasz kraj jest członkiem Unii Europejskiej, na początku zostaną przedstawione krótkie zagadnienia dotyczące spółdzielni w kontekście Wspólnej Polityki Rolnej.

2. Spółdzielnie jako instrument rozwoju rolnictwa europejskiego w świetle WPR

Wspólna Polityka Rolna w latach 2014–2020 skupia się na trzech celach: po pierwsze – na efektywnej produkcji żywności, czyli zapewnieniu bezpieczeństwa żywnościowego, poprawie zdolności produkcyjnej rolnictwa unijnego i jego konkurencyjności oraz zwiększeniu dochodów rolników; po drugie – na zrównoważonym zarządzaniu zasobami naturalnymi, czyli wspieraniu działalności rolniczej prowadzonej metodami przyjaznymi środowisku, zabezpieczeniu dostarczania środowiskowych dóbr publicznych, promowaniu ekologicznego wzrostu przez innowacje, kontynuacji działań mających na celu łagodzenie skutków zmiany klimatu; po trzecie – zrównoważonym rozwoju terytorialnym, czyli wspieraniu zatrudnienia na terenach wiejskich, zachowaniu sfery społecznej obszarów wiejskich i promowaniu dywersyfikacji, aby umożliwić wykorzystanie potencjału przez podmioty lokalne¹¹.

Zagadnienia związane z wyzwaniami rolnictwa zawarto także w Komunikacie Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów *„Przyszłość rolnictwa i produkcji żywności”*¹² z 2017 r. Zostało w nim podkreślone, że UE jest jednym ze światowych liderów w produkcji żywności; zapewnia ona bezpieczeństwo żyw-

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Zob. szerzej np. Komunikat Komisji Europejskiej do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów *WPR do 2020 r.: sprostać wyzwaniom przyszłości związanym z żywnością, zasobami naturalnymi oraz aspektami terytorialnymi*, COM(2010) 672.

¹² Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów z 29.11.2017 r. *Przyszłość rolnictwa i produkcji żywności*, COM(2017) 713 final.

nościowe ponad 500 mln obywateli Unii. Co istotne, to rolnicy są jednocześnie pierwszymi zarządcami środowiska przyrodniczego, ponieważ dbają o zasoby naturalne w postaci gleby, wody, powietrza i różnorodności biologicznej na 48% gruntów w UE. W dokumencie wskazano, że w przyszłej WPR wymagane będzie jeszcze większe umocnienie synergii z polityką w obszarze badań naukowych w zakresie wspierania innowacji. Podkreślono także, jak istotne są rozwój technologiczny i cyfryzacja. Umożliwiają one ogromne postępy w dziedzinie efektywnego gospodarowania zasobami, umacniając tym samym rolnictwo przyjazne środowisku i klimatowi, co ogranicza wpływ hodowli i upraw na środowisko i klimat, zwiększa odporność i poprawia stan gleby oraz zmniejsza koszty ponoszone przez rolników.

W komunikacie „Przyszłość rolnictwa i produkcji żywności” wskazano, że sektor ten stoi jednocześnie w obliczu wyzwań związanych z niską rentownością – m.in. z uwagi na obowiązujące w UE wysokie normy, wysokie koszty czynników produkcji oraz rozdrobnioną strukturę sektora pierwotnego¹³. Podkreślono także, że wiele obszarów wiejskich boryka się z problemami strukturalnymi, takimi jak brak atrakcyjnych możliwości zatrudnienia, niedobory wykwalifikowanej siły roboczej, niedoinwestowanie w łączność i podstawowe usługi oraz istotny odpływ młodzieży. Zmiana klimatu i ograniczenie zasobów naturalnych będą nadal negatywnie oddziaływać na rolnictwo i stanowić źródło wyzwań w zakresie bezpieczeństwa żywnościowego¹⁴.

Nie ulega wątpliwości, że dla realizacji powyższych celów WPR i zadań stojących przed rolnictwem niezmiernie istotne jest zrzeczenie się producentów rolnych oraz podejmowanie takich działań, jak chociażby wspólna sprzedaż produktów rolnych, zakup środków produkcji, angażowanie się w przetwórstwo, przedsięwzięcia w zakresie odnawialnych źródeł energii, wspieranie rolnictwa ekologicznego czy też zapewnienie pracy osobom bezrobotnym lub niepełnosprawnym¹⁵. Należy nadmienić, że niezmiernie trudno osiągnąć cel związany ze zwiększeniem dochodowości w rolnictwie. Bezsprzecznie niestabilność zysków i cen oraz ryzyko związane z warunkami naturalnymi w rolnictwie są bardziej znaczące, a uposażenie rolników średnio niższe niż w pozostałych sektorach gospodarki¹⁶. Warto dodać, że sektor rolniczy charakteryzuje się dużym rozproszeniem w porównaniu z innymi etapami łańcucha żywnościowego, które są lepiej zorganizowane i dlatego posiadają większą siłę. Ponadto europejscy rolnicy

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ COPA, COGECA, *Promowanie pozycji rolników i spółdzielni w łańcuchu dostaw żywności*, http://www.copa-cogeca.be/img/user/file/902_v_P.pdf [dostęp: 05.02.2017].

¹⁶ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów *WPR PR do 2020 r....*

muszą zmierzyć się z konkurencją ze strony rynków światowych. Jednocześnie zobowiązani są do przestrzegania wysokich norm wynikających z ochrony środowiska, potrzeby zapewnienia bezpieczeństwa żywności i jej jakości oraz dobrostanu zwierząt, których wymagają mieszkańcy Europy¹⁷.

Ogromna różnica w sile ekonomicznej pomiędzy rolnikami a przetwórcami i sprzedawcami jest dowodem braku równowagi w łańcuchu dostaw żywności¹⁸. Głównym skutkiem takiego stanu rzeczy jest obniżanie cen płaconych rolnikom. Dlatego słusznym rozwiązaniem jest promowanie rozwoju spółdzielni, co Komisja Europejska często podkreśla. Z tych względów podejmowane działania, także legislacyjne, zarówno na poziomie unijnym, jak i krajowym, powinny zmierzać do zwiększania wpływu i siły negocjacyjnej spółdzielni rolniczych na rynku. Główny problem polega na tym, że rolnicy otrzymują coraz mniejszą część wartości dodanej wytworzonej w łańcuchu dostaw żywności, natomiast część, z jakiej korzysta przemysł spożywczy, wzrasta¹⁹. Środkiem zaradczym na choć częściowe rozwiązanie tego problemu ma być zrzeszanie się producentów rolnych.

Mimo że przepisy nie narzucają spółdzielni jako formy współpracy, zasada na wydaje się teza, że jest to struktura najkorzystniejszej wpisująca się w rozwój agrobiznesu. Spółdzielnie co do zasady przeznaczone są dla małych i średnich gospodarstw rolnych, czyli z reguły rodzinnych. Są one elastyczną formą prowadzenia działalności gospodarczej, tworzoną przez niejednolite podmioty, co daje szansę rozwoju właśnie gospodarstwom rolnym, bardzo przecież zróżnicowanym pod względem zarówno powierzchni, jak i stopnia modernizacji. Jedno z założeń WPR stanowi przecież, że podstawową jednostką produkcyjną w rolnictwie Unii Europejskiej jest gospodarstwo rodzinne²⁰.

Dla Unii Europejskiej duże znaczenie ma polityka społeczna, w tym ekonomia społeczna, która łączy się ze spółdzielczością, szczególnie socjalną.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Łańcuch dostaw żywności obejmuje rolników, spółdzielnie rolnicze, organizacje producentów, przetwórców spożywczych, hurtowników i sprzedawców detalicznych, sieci supermarketów, gastronomię, restauracje oraz bezpośrednio produkcję na własne potrzeby, produkcję prywatną i konsumentów, a także podmioty gospodarcze spoza łańcucha dostaw żywności, takie jak przedsiębiorstwa komunikacji i promocji, dostawców usług transportowych i logistycznych, energii i innych usług, opakowań, środków technicznych, dodatków, technologii i usług konsultacyjnych - tak: Rezolucja Parlamentu Europejskiego z 7 września 2010 r. w sprawie sprawiedliwego wynagrodzenia dla rolników: poprawa funkcjonowania łańcucha dostaw żywności w Europie <http://europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0302+0+DOC+XML+V0//PL> [dostęp: 01.09.2013].

¹⁹ *Promowanie pozycji rolników i spółdzielni w łańcuchu dostaw żywności*, http://www.fbzpr.org.pl/docs/zalacznik_copa.pdf [dostęp: 15.02.2015].

²⁰ Zob. A. Jurcewicz, P. Popardowski, J. Zięba, *Prawne podstawy wspólnej polityki rolnej*, w: A. Jurcewicz (red.), *Prawo i polityka rolna Unii Europejskiej*, Warszawa 2010, s. 10 i n.

Przykładowo Europejska Strategia Lizbońska kładzie duży nacisk na tworzenie miejsc pracy i rozwój gospodarczy. Realizacji tych celów służyć ma promocja zatrudnienia, modernizacja polityki opieki społecznej opartej na transferach pieniężnych, wspieranie zdolności adaptacyjnej pracowników, zapewnienie elastyczności rynków pracy²¹.

Spółdzielnie rolnicze działające w wielu krajach „starej” Unii Europejskiej, z uwagi na rozbudowaną strukturę oraz przedmiot działalności, wpisują się w realizację unijnej zasady wielofunkcyjności rolnictwa²² i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Unia Europejska w wielu dokumentach podkreślała, jak istotne znaczenie w życiu gospodarczym, społecznym i kulturalnym ma spółdzielczość. Przykładem jest „Biała Księga o przedsiębiorstwach spółdzielczych” – dokument konsultacyjny Unii Europejskiej. Zaakcentowano tu, że w większości państw członkowskich powstają nowe małe spółdzielnie, szczególnie w sektorze socjalnym, opieki zdrowotnej, usług, rozwoju lokalnego i regionalnego. Stanowią one cenne źródło miejsc pracy na podupadających obszarach przemysłowych i miejskich, w słabo zaludnionych regionach, jak też dla osób zagrożonych wykluczeniem²³. Komisja Europejska podkreśla m.in., „że ekonomia społeczna i spółdzielnie przyczyniają się do realizacji kluczowych celów politycznych Unii Europejskiej, takich jak polityka społeczna i zatrudnienia, rozszerzenie Unii, rozwój regionalny wsi, rolnictwo”. Komisja uważa, że tendencja ta powinna zostać podtrzymana i że obecność spółdzielni w rozmaitych programach i w polityce Wspólnoty powinna być w coraz większym stopniu wykorzystywana i promowana²⁴.

Działalność spółdzielni wpisuje się także w realizację polityki regionalnej²⁵ oraz energetycznej Unii Europejskiej, które stanowią wyzwanie w XXI wieku. Warto podkreślić, że VII zasadę spółdzielczą, przyjętą na XXXI Kongresie Międzynarodowego Związku Spółdzielczego w Manchesterze w 1995 r., stanowi właśnie troska o społeczność lokalną²⁶.

²¹ A. Sienicka, A. Van den Bogaert, *Modele przedsiębiorstwa społecznego: Polska i Belgia*, 2009 <http://romowie.com/equal/mps.pdf> [dostęp: 10.03.2013].

²² Zob. E. Tomkiewicz, *Polityka rozwoju obszarów wiejskich w kontekście europejskiego modelu rolnictwa*, w: W. Czapliński (red.), *Prawo w XXI wieku*, Warszawa 2006, s. 964 i n.; eadem, *Legitymizacja organizacji rolników w UE i ich wpływ na regulacje unijnego prawa rolnego*, „Studia Iuridica Agraria” 2011, t. IX, s. 272-273.

²³ Komisja Europejska, *Biała Księga o przedsiębiorstwach spółdzielczych. Dokument konsultacyjny Unii Europejskiej*, Bruksela 2001, s. 5 i n.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Zob. np. K. Kokocińska, *Polityka regionalna w Polsce i w Unii Europejskiej*, Poznań 2010, s. 14 i n.; S. Pastuszka, *Polityka regionalna Unii Europejskiej. Cele, narzędzia, efekty*, Warszawa 2012.

²⁶ OZRSS, *Deklaracja spółdzielczości*, http://ozrss.promotion.org.pl/pliki/deklaracja_spoldzielczosci.pdf [dostęp: 05.01.2015].

3. Spółdzielnie rolnicze i na obszarach wiejskich w Polsce

Na ziemiach polskich czołowym prekursorem spółdzielczości był Stanisław Staszic, który w 1816 roku założył Hrubieszowskie Towarzystwo Rolnicze dla Ratowania się Wspólnie w Nieszczęściach²⁷. Chłopi indywidualnie uprawiali swoje grunty, płacili czynsz, uiszczali również stałą opłatę na wspólne cele Towarzystwa. Zajmowało się ono przede wszystkim pomocą wzajemną mieszkańców wsi, na przykład przy odbudowie zabudowań po pożarze, opieką nad poszkodowanymi w wyniku klęsk żywiołowych, nad starcami, kalekami i sierotami. Prowadziło kasę zapomogowo-pożyczkową, która udzielała nisko oprocentowanych pożyczek na rozwój gospodarstw rolnych, zakładanie warsztatów i handel, a także na budowę domów²⁸.

W niepodległym, demokratycznym państwie polskim, powstałym po I wojnie światowej, stosunkowo szybko uchwalona została ustawa poświęcona spółdzielczości. Nastąpiło to już 29 października 1920 r.²⁹. Jak na tamte czasy był to akt prawny niezwykle nowoczesny. Był on swoistą konstytucją spółdzielczości w Polsce, opartą na bogatych doświadczeniach historycznych z różnych zaborów. Ustawa zawierała tylko część ogólną. Nie regulowała poszczególnych rodzajów spółdzielni, umożliwiając swobodne tworzenie różnych jej typów³⁰.

Zauważyć należy, że w aktualnym polskim systemie prawnym nie ma definicji spółdzielni rolniczych. Zaliczyć można do nich przede wszystkim spółdzielnie produkcji rolnej, spółdzielcze grupy producentów rolnych, wstępnie uznane grupy i organizacje producentów owoców i warzyw, spółdzielcze organizacje producentów mleka, spółdzielnie socjalne prowadzące działalność rolniczą, spółdzielnie mleczarskie³¹. Prócz wspomnianych podmiotów na terenach wiejskich działalność prowadzą także inne podmioty spółdzielcze, np. spółdzielnie samopomoc chłopska, spółdzielnie socjalne.

Jak podkreślono, dla rozwoju rolnictwa niezbędny jest m.in. rozwój technologiczny, ujednoczenie dostaw, zmniejszenie kosztów ponoszonych przez rolników i zwiększenie ich dochodów. Do osiągnięcia tych celów mogą przyczynić się spółdzielcze grupy producentów rolnych. Obecnie w Polsce działa ponad tysiąc grup producentów rolnych, w tym coraz więcej w formie spółdzielni

²⁷ F. Stefczyk, *Początki i ogólne warunki rozwoju spółdzielczości w Polsce*, Kraków 1925, s. 9 i n.

²⁸ Tak: ibidem, A. Piechowski, *Historyczny kontekst uchwalenia ustawy z 29 października 1920 r., w: 90 lat prawa spółdzielczego, materiały pokonferencyjne Krajowej Rady Spółdzielczej*, Warszawa 2010, s. 7.

²⁹ Ustawa z 29.10.1920 r. o spółdzielniach, Dz.U. z 1920 r. nr 111 poz. 733 ze zm.

³⁰ Ibidem.

³¹ A. Suchoń, *Prawna koncepcja spółdzielni rolniczych*, Poznań 2016, s. 8 i n.

(468 podmiotów w 2016)³². Według ustawy z 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych³³ osoby fizyczne, jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej oraz osoby prawne, które w ramach działalności rolniczej prowadzą: 1) gospodarstwo rolne w rozumieniu przepisów o podatku rolnym lub 2) dział specjalny produkcji rolnej – mogą organizować się w grupy producentów rolnych m.in. w celu dostosowania produktów rolnych i procesu produkcyjnego do wymogów rynkowych, wspólnego wprowadzania towarów do obrotu, w tym przygotowania do sprzedaży, centralizacji sprzedaży i dostawy do odbiorców hurtowych, ustanowienia wspólnych zasad dotyczących informacji o produkcji ze szczególnym uwzględnieniem zbiorów i dostępności produktów rolnych, rozwijania umiejętności biznesowych, marketingowych oraz organizowania i ułatwiania procesów wprowadzania innowacji, a także ochrony środowiska naturalnego. Realizacja tych celów przez grupy przyczynia się do rozwoju rolnictwa i zwiększania dochodów producentów rolnych.

Jednocześnie przejście przez grupę pewnych czynności związanych z prowadzoną przez spółdzielcę działalnością gospodarczą powoduje rezygnację przez producenta rolnego ze swobodnego podejmowania decyzji w zakresie zasad uprawy danego produktu. Chodzi o reguły jego produkcji, w tym te dotyczące jakości i ilości produktów lub grup produktów oraz sposobu przygotowania ich do sprzedaży, sprzedaży, zaopatrzenia w środki produkcji, zasad dostarczania informacji w zakresie wielkości sprzedaży i cen uzyskiwanych za produkty, z uwagi na które grupa została powołana, a które są sprzedawane poza grupą.

Należy podkreślić, że spółdzielcza grupa producentów rolnych funkcjonuje wyłącznie dzięki gospodarstwom rolnym członków. Można spotkać się ze stwierdzeniem, że stanowi ona przedłużenie gospodarstwa rolnego, co potwierdzają niektóre regulacje traktujące grupę jako producenta rolnego. Przykładowo w świetle art. 613 § 4 k.c. przez producenta rolnego rozumie się również grupę producentów rolnych lub ich związek. Chodzi o zawieranie przez grupę umów kontraktacji. Właśnie możliwość m.in. podpisywania przez grupę producentów rolnych, w tym prowadzoną w formie spółdzielni, umów kontraktacji wskazuje na związek z gospodarstwem rolnym członków.

Umowy członkowskie zawierane przez producentów rolnych ze spółdzielczą grupą producentów rolnych stanowią uzupełnienie ogólnych zasad relacji pomiędzy grupą a producentem rolnym wynikających z ustawy oraz aktu założycielskiego. Zawierają opis technologii produkcji obowiązującej producenta,

³² Według rejestrów prowadzonych przez Agencję Rynku Rolnego w maju 2017 r. w Polsce działało 1009 grup producentów rolnych. Obecnie od 01.09.2017 r. rejestracja grup producentów rolnych należy do zadań ARiMR www.arr.gov.pl [dostęp: 12.07.2017]. Zob. też <http://ruchspoldzielcow.pl/baza-wiedzy/spoldzielczosc-w-liczbach> [dostęp: 12.12.2017].

³³ Dz.U. z 2000 r. nr 88 poz. 983 ze zm.

zapewnienie wstępu na teren gospodarstwa upoważnionym przedstawicielem grupy, zobowiązanie do udzielania grupie informacji niezbędnych do planowania pracy (wielkości dostaw, terminy, informacje o sprzedaży poza grupą itp.) i inne³⁴. W kontrakcie występują z reguły także postanowienia dotyczące promowania produktów członków grupy, negocjowania kontraktów w imieniu członków grupy, dostarczenia środków do produkcji, zapewnienia członkom informacji marketingowych, zakaz działalności konkurencyjnej wobec gospodarstw członków³⁵.

Ustawodawca wprowadza instrumenty, które mają zachęcać do zakładania grup producentów rolnych, w tym w formie spółdzielni. Wspomnieć należy o udogodnieniach podatkowych czy wsparciu finansowym. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 2 sierpnia 2016 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania, wypłaty oraz zwrotu pomocy finansowej w ramach działania „Tworzenie grup producentów i organizacji producentów” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020³⁶ wskazuje, że o kolejności przysługiwania pomocy unijnej dla grup decyduje suma uzyskanych punktów przyznanych na podstawie następujących kryteriów wyboru: np. grupa jest zorganizowana w formie spółdzielni (3 pkt); grupa zrzesza producentów w kategoriach np. produkty wysokiej jakości lub świnie żywe, prosięta, warchlaki, mięso wieprzowe: świeże, chłodzone, mrożone, lub bydło żywe: zwierzęta rzeźne lub hodowlane (3 pkt); w skład grupy wchodzi co najmniej 10 członków (4 pkt, a za każdego kolejnego członka grupy 0,2 pkt). Spółdzielnie w odróżnieniu od spółki z o.o. zrzeszają z reguły dużą liczbę członków, szczególnie w przypadku tych tworzonych przez producentów rolnych trzody chlewnej.

Takie regulacje prawne przyczynią się do większej popularności spółdzielczych grup producentów rolnych zrzeszających coraz większą liczbę producentów rolnych. Przykładowo w Wielkopolsce w październiku i listopadzie 2016 r. do rejestru grup wpisanych zostało łącznie ponad 30 nowych spółdzielczych grup producentów rolnych (żadnej spółki), podobnie w województwie łódzkim (ponad 30 nowych spółdzielczych grup), w województwie opolskim 6 spółdzielni (a dwie grupy w formie spółki), 5 nowych spółdzielczych grup w województwie podkarpackim³⁷. Producent rolny, decydując się na założenie czy przystąpienie

³⁴ Zob. wzór umowy członkowskiej, np. Krajowa Rada Spółdzielcza, W. Boguta (red.), *Organizacja i funkcjonowanie grup producentów rolnych*, Warszawa 2008, s. 192 i n.

³⁵ Zob. wzór umowy członkowskiej, np. Krajowa Rada Spółdzielcza, *Instrukcja postępowania przy zakładaniu spółdzielni jako grupy producentów rolnych*, http://www.krs.org.pl/images/Robocze_jl/GRP/Pdfy_1/4_Instrukcja%20postep.pdf [dostęp: 12.02.2016].

³⁶ Dz.U. poz. 1284.

³⁷ Według rejestrów prowadzonych przez Agencję Rynku Rolnego, obecnie ARiMR.

do grupy, ma możliwość otrzymania wyższej ceny za produkty rolne, korzystania z tańszych środków produkcji, wspólnego użytkowania sprzętu rolniczego, przechowywania, konfekcjonowania i standaryzacji produktów lub grupy produktów.

Do spółdzielni rolniczych zaliczyć należy także spółdzielcze wstępnie uznane grupy producentów owoców i warzyw oraz uznane organizacje producentów owoców i warzyw w rozumieniu ustawy z 19 grudnia 2003 r. o organizacji rynków owoców i warzyw, rynku chmielu, rynku tytoniu oraz rynku suszu paszowego (od 3 października 2015 r. zmiana nazwy na ustawa o organizacji rynków owoców i warzyw oraz rynku chmielu)³⁸. Podobnie jak grupy producentów rolnych działają one w imieniu swoich członków oraz reprezentują ich interesy w kwestiach ekonomicznych, zajmując się nie tylko sprzedażą produktów rolnych wytworzonych w gospodarstwach rolnych członków, ale także ich transportem, magazynowaniem, konfekcjonowaniem, wspólnym zakupem środków produkcji i maszyn³⁹.

W świetle przepisów unijnych organizacje producentów owoców i warzyw dążą do realizacji szczegółowego celu, który obejmować ma m.in.: zapewnienie planowania i dostosowywania produkcji do popytu, w szczególności w odniesieniu do jakości i ilości; koncentrację dostaw i umieszczanie na rynku produktów wytwarzanych przez ich członków; optymalizację kosztów produkcji oraz ustabilizowanie cen producenta, promowanie i udzielanie pomocy technicznej w zakresie stosowania przyjaznych dla środowiska metod uprawy i technik produkcji. Ogólnie można powiedzieć, że grupy i organizacje przejmują jeden albo kilka etapów związanych z prowadzeniem działalności rolniczej⁴⁰.

W Polsce od czasów okresu międzywojennego zaobserwować można rozwój spółdzielni mleczarskich. Obecnie w Polsce jest ponad 130 takich podmiotów⁴¹. Jednak to nie ich liczba, ale udział w rynku i wpływ na rozwój rolnictwa są najbardziej istotne. W naszym kraju zaobserwować można rozwój spółdzielni mleczarskich. Przede wszystkim, podobnie jak spółdzielcze grupy producentów rolnych, przejmują one niektóre czynności związane z prowadzoną przez członka – producenta rolnego działalnością rolniczą. Chodzi o nabywanie mleka od członków oraz wspieranie prowadzonej przez członków hodowli bydła. W przepisach brakuje definicji spółdzielni mleczarskich. Zakres działalności wynika

³⁸ T.j. Dz.U. z 2011 r. nr 145 poz. 868 ze zm.

³⁹ Zob. np. rozporządzenie Rady (WE) nr 1234/2007 z 22 października 2007 r. ustanawiające wspólną organizację rynków rolnych oraz przepisy szczegółowe dotyczące niektórych produktów rolnych, Dz.U. UE. L 299 z 16.11.2007 r., s. 1 ze zm.; rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 543/2011 ustanawiające szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1234/2007 z 07.06.2011 r. w odniesieniu do sektora owoców i warzyw oraz sektora przetworzonych owoców i warzyw; Dz.U. UE L 157 z 15.06.2011 r., s. 1 ze zm.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ <http://ruchspoldzielcow.pl/baza-wiedzy/spoldzielczosc-w-liczbach> [dostęp: 12.12.2017].

zatem ze statutu. Są to podmioty zajmujące się z reguły skupem i przetwórstwem mleka. Jednocześnie odnotować należy spółdzielnie mleczarskie, które zajmują się tylko skupem i rezygnują z przetwórstwa. Takich podmiotów nie ma jednak dużo. Należy zaznaczyć, że przetwory mleczne są uznawane za produkt rolny w świetle Traktatu Rzymskiego i zostały wymienione w załączniku nr 1.

Obok tych podstawowych rodzajów działalności niektóre spółdzielnie mleczarskie podejmują systematyczną pracę na rzecz rozwoju hodowli i chowu bydła mlecznego, należącego do spółdzielców, zwiększania produkcji mleka i podnoszenia jego jakości; zwalczania chorób bydła oraz upowszechniania zasad higieny i profilaktyki w jego chowie, a także udzielania pomocy w organizacji gospodarstw specjalizujących się w produkcji i dostawie mleka⁴². Działania takie wpływają pozytywnie na rozwój gospodarstw rolnych producentów mleka oraz rynek mleka i innowacyjność na nim. Spółdzielnie mleczarskie, które dodatkowo przetwarzają mleko, pozwalają producentom na udział w kolejnym etapie łańcucha żywnościowego, tzn. uzyskanie dochodów nie tylko ze sprzedaży mleka, lecz także z nadwyżki bilansowej z działalności przetwórczej. Polskie spółdzielnie mleczarskie coraz częściej sprzedają swoje produkty poza Polskę i Europę.

Objęcie Polski Wspólną Polityką Rolną oraz postępujące procesy globalizacji spowodowały także przyspieszenie procesów łączenia spółdzielni, szczególnie mleczarskich. Aby utrzymać konkurencyjność polskiego mleczarstwa, niezbędna jest przede wszystkim poprawa efektywności technologicznej oraz obniżka kosztów produkcji i przetwórstwa mleka⁴³. Konsolidacja jest złożonym procesem. Wymaga starannego przygotowania planu działania. Często również wiąże się z dodatkowymi kosztami, co może zniechęcić zarządy wielu mleczarni do podjęcia takiego przedsięwzięcia. Jednakże dobrze zaplanowane połączenie jest szansą na wzmocnienie pozycji na rynku dla wielu spółdzielni.

W niektórych sytuacjach na połączenie spółdzielni rolniczych musi wyrazić zgodę Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów w Warszawie. Dotyczy to przede wszystkim dużych spółdzielni mleczarskich⁴⁴. Zgłoszenie jest obowiązkowe, jeżeli łączny światowy obrót przedsiębiorców uczestniczących w koncentracji w roku obrotowym poprzedzającym rok zgłoszenia przekracza równowartość 1 mld euro lub łączny obrót na terytorium Polski przedsiębiorców uczestniczących w koncentracji w roku obrotowym poprzedzającym rok

⁴² Zob. <http://mleczarstwo.polskie.pl/> [dostęp: 12.02.2016].

⁴³ Na przykład poprzez zwiększenie wykorzystania zdolności produkcyjnych, restrukturyzację majątku celem likwidacji zbędnych kosztów majątkowych, poprawę efektywności i skuteczności sprzedaży.

⁴⁴ *SM Mlekovita i Tomaszowska SM mają zgodę UOKiK na połączenie*, http://wyborcza.biz/Giedy/1,132329,17153296,SM_Mlekovita_i_Tomaszowska_SM_maja_zgode_UOKiK_na.html#ixzz3ZLe2rodH [dostęp: 05.02.2015].

zgłoszenia przekracza równowartość 50 mln euro⁴⁵. Należy podkreślić, że przedsiębiorca zobowiązany jest do zgłoszenia zamiaru koncentracji, a nie faktu jej dokonania. Niewypełnienie tego obowiązku prowadzić może do zastosowania przez Prezesa UOKiK sankcji. Przykładowo w Decyzji Prezesa UOKiK z 24 lutego 2014 r. podkreślono, że połączenie SM Mlekovita i OSM Sanok nie przyczyni się do istotnego ograniczenia konkurencji na żadnym z opisanych rynków, w szczególności przez powstanie lub umocnienie pozycji dominującej⁴⁶.

W naszym ustawodawstwie występują odrębne regulacje prawne dotyczące Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych. Według art. 138 ustawy Prawo spółdzielcze przedmiotem działalności rolniczej spółdzielni produkcyjnej (RSP) jest prowadzenie wspólnego gospodarstwa rolnego oraz działalność na rzecz indywidualnych gospodarstw rolnych członków. Spółdzielnia może również prowadzić inną działalność gospodarczą. Ustawodawca, wymieniając dwa podstawowe typy aktywności tego rodzaju spółdzielni, użył łącznika „oraz”. Wydaje się, że bardziej zasadna jest interpretacja celowościowa – RSP prowadzi wspólne gospodarstwo rolne, ale może także prowadzić działalność na rzecz indywidualnych gospodarstw rolnych członków. Taka wykładnia ma także uzasadnienie w genezie tych podmiotów. Otóż zakładane były one po to, aby zajmować się właśnie prowadzeniem gospodarstwa rolnego powstałego z reguły z gruntów rolnych stanowiących wkład członkowski.

Rolnicze spółdzielnie produkcyjne gwarantują zatrudnienie dla wielu mieszkańców obszarów wiejskich. Zdolny do pracy członek RSP ma prawo i obowiązek pracować w tym podmiocie w rozmiarze ustalonym corocznie przez zarząd, stosownie do potrzeb wynikających z planu działalności gospodarczej. Tak stanowi art. 155 ustawy Prawo spółdzielcze. Nie jest to jednak klasyczna umowa o pracę z kodeksu pracy, co podkreślają sądy powszechne w bogatym orzecznictwie. Sąd Najwyższy w wyroku z 25 kwietnia 2012 r.⁴⁷ doszedł do wniosku, że zatrudnienie wynikające ze stosunku członkostwa w rolniczej spółdzielni produkcyjnej nie odpowiada warunkom opisanym w art. 22 § 1 k.p., bowiem z jego istoty wynikają prawa i obowiązki niewystępujące w stosunku pracy, a wynikające z art. 18 ustawy z 1982 r. Prawo spółdzielcze. Takie samo stanowisko zajął Sąd Apelacyjny w Białymstoku w wyroku z 27 maja 2014 r.⁴⁸, dodatkowo podkreślając, że z istoty członkostwa wynika obowiązek członka

⁴⁵ Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, *Wyjaśnienia w sprawie kryteriów i procedury zgłaszania zamiaru koncentracji Prezesowi UOKiK*, <https://uokik.gov.pl/download.php?plik=9147> [dostęp: 02.10.2014].

⁴⁶ Decyzja UOKiK DKK-22/2014, <https://uokik.gov.pl/download.php?plik=14795> [dostęp: 12.02.2014].

⁴⁷ I UK 383/11, LEX nr 1212661, „Gazeta Prawna” 2012, nr 157, s. 7.

⁴⁸ III AUa 2012/13, LEX nr 1473680.

rolniczej spółdzielni produkcyjnej zespolonego działania przy prowadzeniu wspólnego gospodarstwa rolnego oraz działalności na rzecz indywidualnych gospodarstw rolnych członków (art. 138 ustawy Prawo spółdzielcze) w ramach ustalonej w spółdzielni organizacji pracy – wymaganej i niezbędnej wobec wieloosobowego składu spółdzielni. Ustalone zasady kooperacji mogą zatem przypominać wykonywanie pracy pod kierownictwem w określonym miejscu i czasie, ale podporządkowanie spółdzielcy regułom wynikającym z tej organizacji pracy jest właśnie immanentną cechą stosunku członkostwa. Podkreślenia wymaga też, że to ustawodawca wybrał dla członka rolniczej spółdzielni produkcyjnej inną podstawę zatrudnienia niż umowa o pracę⁴⁹.

Warto w tym miejscu dodać, że przykładowo art. 161 § 1 ustawy Prawo spółdzielcze stanowi, że członkom i ich domownikom pracującym w spółdzielni przysługuje prawo do świadczeń związanych z okresem ciąży, urodzeniem i wychowaniem małego dziecka na zasadach określonych w przepisach prawa pracy. Niemniej uchwała walnego zgromadzenia rolniczej spółdzielni produkcyjnej stanowiąca, że „członkowie będą pracować na takich samych warunkach jak pracownicy” nie może zmienić charakteru prawnego ich zatrudnienia⁵⁰.

W ostatnich latach na terenach wiejskich zaobserwować można powstawanie spółdzielni socjalnych. Obecnie zarejestrowanych jest w Polsce łącznie ponad 1,5 tys. tego typu podmiotów⁵¹. Niektóre z nich prowadzą działalność rolniczą⁵². Ustawa z 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych⁵³ została uchwalona w 2006 r., ale należy wspomnieć przede wszystkim o ostatniej nowelizacji. Dnia 31 marca 2018 r. weszła w życie ustawa z 15 grudnia 2017 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach socjalnych oraz niektórych innych ustaw⁵⁴. Według przepisów przedmiotem działalności spółdzielni socjalnej jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków oraz pracowników spółdzielni socjalnej. Spółdzielnia socjalna działa na rzecz: 1) społecznej reintegracji jej członków oraz pracowników spółdzielni socjalnej, przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu, 2) zawodowej reintegracji jej członków oraz pracowników spółdzielni socjalnej, przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie zdolności do samodzielnego świadczenia

⁴⁹ III AUa 2012/13, LEX nr 1473680.

⁵⁰ III UK 92/07, OSNP 2009, nr 5-6, poz. 80.

⁵¹ Zob. ZRSS, <http://ozrss.pl/spoldzielnie-socjalne/katalog/> [dostęp: 14.10.2017].

⁵² Zob. KSOW, <http://ksow.pl/grupy-producentow-rolnych/warto-wiedziec.html> [dostęp: 11.05.2017].

⁵³ Dz.U. nr 94 poz. 651 ze zm.

⁵⁴ Dz.U. poz. 2494.

pracy na rynku pracy – a działania te nie są wykonywane w ramach prowadzonej przez spółdzielnię socjalną działalności gospodarczej. Spółdzielnia socjalna może prowadzić działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków, pracowników oraz ich środowiska lokalnego, a także działalność społecznie użyteczną w sferze zadań publicznych. Omawiany podmiot mogą założyć np. osoby bezrobotne, osoby niepełnosprawne w rozumieniu ustawy z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, osoby do 30. roku życia oraz po ukończeniu 50. roku życia, posiadające status osoby poszukującej pracy, bez zatrudnienia w rozumieniu ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, osoby poszukujące pracy niepozostające w zatrudnieniu lub niewykonyjące innej pracy zarobkowej.

Liczba założycieli spółdzielni socjalnej nie może być mniejsza niż trzy, jeżeli założycielami są osoby fizyczne, i dwa, jeżeli założycielami są osoby prawne. W przypadku, gdy jej założycielami są trzy osoby fizyczne, jest ona obowiązana do przyjęcia w poczet członków oraz do zatrudnienia w spółdzielni co najmniej dwóch osób spośród wymienionych w art. 4 ust. 1 (np. osoby bezrobotne, niepełnosprawne) w terminie 12 miesięcy od dnia wpisu spółdzielni socjalnej do Krajowego Rejestru Sądowego. *Spółdzielnia socjalna* liczy nie mniej niż pięciu członków w przypadku osób fizycznych lub dwóch członków w przypadku osób prawnych, i nie więcej niż pięćdziesięciu członków. Założyciele sporządzają statut i wraz z innymi dokumentami składają do Krajowego Rejestru Sądowego celem rejestracji.

Nowością jest możliwość tworzenia przez spółdzielnie socjalne konsorcjum spółdzielczych w formie umowy w celu: 1) zwiększenia potencjału ekonomicznego i społecznego zrzeszonych spółdzielni socjalnych lub 2) wspólnego organizowania sieci produkcji, handlu lub usług, lub 3) organizowania wspólnej promocji działań spółdzielczych lub ekonomicznych, lub 4) promocji wspólnego znaku towarowego, o którym mowa w ustawie z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej.

W przypadku spółdzielni socjalnych podkreślić należy, że prawem każdego członka jest praca w takiej spółdzielni. Ustawa stanowi, że stosunek pracy między spółdzielnią socjalną a jej członkiem nawiązuje się na podstawie spółdzielczej umowy o pracę oraz w formach określonych w art. 201 ustawy z 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze. Ten ostatni przepis określa, że statut może przewidywać zatrudnienie wszystkich lub niektórych członków nie na podstawie spółdzielczej umowy o pracę, lecz umowy o pracę nakładczą, umowy zlecenia lub umowy o dzieło, jeżeli jest to uzasadnione rodzajem działalności spółdzielni.

Niektóre spółdzielnie socjalne zajmują się prowadzeniem działalności rolniczej pierwotnej. Gospodarstwa rolne prowadzone przez omawiane podmioty

są z reguły niewielkie. Dlatego coraz większą popularnością cieszy się działalność w zakresie rolnictwa ekologicznego. W ten sposób określa się system gospodarowania o zrównoważonej produkcji roślinnej i zwierzęcej. Produkcja ekologiczna, łącząc przyjazne środowisku praktyki gospodarowania, w tym wysoki stopień różnorodności biologicznej i zapewniając właściwy dobrostan zwierząt⁵⁵ wpisuje się w politykę i działania Unii Europejskiej w zakresie ochrony środowiska⁵⁶.

Do spółdzielni rolniczych można zaliczyć także spółdzielnie producentów rolnych produktów zarejestrowanych jako Chronione Nazwy Pochodzenia, Chronione Oznaczenia Geograficzne i Gwarantowane Tradycyjne Specjalności, w których przeważający udział posiadają producenci rolni. Zgodnie z definicją zawartą w rozporządzeniu Komisji Europejskiej i Parlamentu (UE) nr 1151/2012 z 21 listopada 2012 r. w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych⁵⁷ „grupa” oznacza dowolne stowarzyszenie, niezależnie od jego formy prawnej, skupiające głównie producentów lub przetwórców, których działalność związana jest z tym samym produktem. Grupy odgrywają kluczową rolę w procesie składania wniosku o rejestrację nazw pochodzenia i oznaczeń geograficznych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności, a także w zmianach specyfikacji i wniosków o cofnięcie rejestracji. Przedmiot działalności takich grup prowadzonych także w formie spółdzielni dookreśla art. 45 rozporządzenia. Generalnie można wskazać, że grupa przejmuje czynności związane ze sprzedażą produktów i rozwojem działań związanych z gwarancją zgodności produktu z jego specyfikacją.

Warto także wspomnieć o wprowadzeniu do ustawy z 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii⁵⁸ definicji spółdzielni energetycznej. Ta ustawa stanowi, że jest to spółdzielnia w rozumieniu ustawy z 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze, której przedmiotem działalności jest wytwarzanie: a) energii elektrycznej w instalacjach odnawialnego źródła energii o łącznej mocy zainstalowanej elektrycznej nie większej niż 10 MW lub b) biogazu w instalacjach odnawialnego źródła energii o rocznej wydajności nie większej niż 40 mln m³ lub c) ciepła w instalacjach odnawialnego źródła energii o łącznej mocy osiągalnej w skojarzeniu nie większej niż 30 MW_t – i równoważenie zapotrzebowania,

⁵⁵ Tak: *Rolnictwo ekologiczne*, <http://minrol.gov.pl/pol/Jakosc-zywnosci/Rolnictwo-ekologiczne> [dostęp: 10.01.2017].

⁵⁶ K. Kucharczak, E. Różańska, *Programy rolnośrodowiskowe jako instrument WPR dla ochrony środowiska w UE i Polsce*, „Ochrona Środowiska i Zasobów Naturalnych” 2012, nr 54, s. 26-38; B. Jeżyńska, *Proekologiczne instrumenty wsparcia zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich*, „Studia Iuridica Agraria” 2012, t. 10, s. 251-264; *Ocena integracji ochrony środowiska z polityką rolną UE*, <http://eea.europa.eu/> [dostęp: 09.01.2018].

⁵⁷ Dz.U. UE 2012, L. 343 z 14.12.2012, s. 1.

⁵⁸ Dz.U. poz. 478 ze zm.

dystrybucji lub obrotu energii elektrycznej, biogazu lub ciepła na potrzeby własne spółdzielni energetycznej i jej członków, przyłączonych do zdefiniowanej obszarowo sieci dystrybucyjnej elektroenergetycznej o napięciu niższym niż 110 kV lub dystrybucyjnej gazowej lub sieci ciepłowniczej, na obszarze gmin wiejskich lub miejsko-wiejskich w rozumieniu przepisów o statystyce publicznej. Taki rodzaj spółdzielni może być tworzony także przez producentów rolnych celem budowy biogazowni wykorzystujących produkty rolne albo produkty uboczne z prowadzonej działalności rolniczej.

W przyszłości można spodziewać się dalszego rozwoju prawodawstwa spółdzielczego. Projekt ustawy o spółdzielniach rolników z 2016⁵⁹ określa, że spółdzielnia rolników jest dobrowolnym zrzeszeniem osób m.in. fizycznych lub prawnych prowadzących gospodarstwo rolne w rozumieniu przepisów o podatku rolnym lub prowadzących działalność rolniczą w zakresie działów specjalnych produkcji rolnej, będących producentami produktów rolnych lub grup tych produktów; fizycznych lub prawnych niebędących rolnikami prowadzących działalność w zakresie przechowywania, magazynowania, sortowania, pakowania lub przetwarzania produktów rolnych lub grup tych produktów – o zmiennym składzie osobowym i zmiennym kapitale, które w interesie swoich członków prowadzi wspólną działalność gospodarczą⁶⁰.

4. Podsumowanie

Po uzyskaniu członkostwa w Unii Europejskiej kierunek rozwoju spółdzielni rolniczych koncentruje się nie tylko na działalności wytwórczej, ale także na wspieraniu aktywności spółdzielców-producentów rolnych. Ewolucja spółdzielni rolniczych od jednostek statycznych do podmiotów bardziej dynamicznych, rozszerzających działalność wpisuje się w wielofunkcyjny i zrównoważony rozwój rolnictwa. Taki kierunek jest możliwy m.in. dzięki uchwaleniu nowych ustaw czy zmianom prawodawstwa dotyczącego spółdzielni. Do poprawy zdolności produkcyjnej i konkurencyjności sektora rolnego oraz zwiększenia jego udziału wartościowego w łańcuchu żywnościowym producentów rolnych – co stanowi wyzwanie dla rolnictwa – bezsprzecznie przyczynia się spółdzielczość branżowa, szczególnie spółdzielcze grupy producentów rolnych. Angażowanie się zrzeszeń rolników w negocjowanie cen produktów rolnych, zakup tańszych środków produkcji oraz przetwórstwo mogą wpłynąć na zwiększenie dochodów rolni-

⁵⁹ Druk sejmowy numer 1425, <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=1425> [dostęp: 01.08.2017].

⁶⁰ Szerzej na temat projektu A. Suchoń, *Uwagi na tle projektu ustawy o spółdzielniach rolników*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2017, nr 2.

ków. W Polsce zaobserwować można rozwój takich spółdzielni, a prawodawca stara się stymulować ich powstawanie i funkcjonowanie poprzez wprowadzanie instrumentów: ułatwiających ich zakładanie, podatkowych oraz finansowych (np. rozporządzenie z Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 2 sierpnia 2016 r.).

Producentom rolnym działającym w spółdzielczych grupach łatwiej także sprostać wyzwaniom związanym z prowadzeniem działalności rolniczej metodami ukierunkowanymi na dbałość o ochronę środowiska, rozwój rolnictwa zrównoważonego oraz wzrost gospodarczy przyjazny środowisku poprzez innowacje, wprowadzenie nowych technologii czy produktów, zmianę procesów produkcyjnych⁶¹. Nie dążą co do zasady do maksymalizacji zysku, a ten ewentualnie wypracowany z reguły przeznaczają na dalszy rozwój. Tworzą także fundusze wspierające dochody spółdzielców-producentów rolnych. Z kolei członkowie grupy zmierzają z reguły do zwiększenia swoich dochodów, chociażby przez uzyskanie wyższej ceny za produkty rolne, które mają mieć dobrą jakość.

Spółdzielnie rolnicze prowadzące działalność rolniczą, jak RSP i spółdzielnie socjalne, muszą spełnić wiele wymagań prawnych związanych z ochroną środowiska i dobrostanem zwierząt, co także jest wyzwaniem dla rolnictwa. Z kolei spółdzielnie mleczarskie jako podmioty skupujące mleko i zarazem przetwórcy są zobligowane do prowadzenia działalności według przepisów związanych z unijnym rynkiem mleka oraz prawem żywnościowym. Europeizacja przepisów mających wpływ na formułę organizowania i funkcjonowania spółdzielni rolniczych łączy się z ekspansywnym rozwojem prawa rolnego⁶², żywnościowego oraz współczesnymi wyzwaniami rolnictwa.

Zarówno na rozwój spółdzielni rolniczych, jak i ustawodawstwa w zakresie formuły ich organizowania i funkcjonowania duży wpływ miały czynniki ustrojowe i historyczne oraz potrzeby społeczno-gospodarcze. Aktualny trend rozwoju spółdzielni rolniczych wpisuje się w rozwój polityk i przepisów unijnych oraz nowych wyzwań dla rolnictwa. Wiąże się to np. z koniecznością zwiększenia konkurencyjności producentów rolnych, ochroną produktów regionalnych, ekonomią społeczną, energetyką, ochroną środowiska, przetwórstwem. Spółdzielnia jest skomplikowanym organizmem prawnym, a jednocześnie jednostką dynamiczną w kontekście uwzględniania zmian WPR i polityk unijnych. Prawodawca polski stara się wprowadzać instrumenty zachęcające do rozwoju spółdzielni, jak np. stworzenie definicji legalnej spółdzielni energetycznej czy

⁶¹ A. Suchoń, *Wpływ Wspólnej Polityki Rolnej na rozwój spółdzielczości rolniczej*, „Zeszyty Naukowe Polityki Europejskiej, Finanse i Marketing” 2012, nr 8, s. 438-452.

⁶² Tendencje rozwoju prawa rolnego – zob. R. Budzinowski, *Problemy ogólne prawa rolnego, Przemiany podstaw legislacyjnych i koncepcji doktrynalnych*, Poznań 2008, s. 73 i n. Na temat ekspansji prawa rolnego zob.: R. Budzinowski, *Współczesne tendencje rozwoju prawa rolnego*, „Studia Iuridica Agraria” 2009, t. VII, s. 17 i n.

też przygotowanie projektu ustawy o spółdzielniach rolników. Reasumując stwierdzić należy, że ustawodawca regulując zasady funkcjonowania spółdzielni rolniczych, ich organizację i funkcjonowanie stara się odpowiadać na wyzwania współczesnego rolnictwa, choć nie ulega wątpliwości, że konieczne są dalsze zmiany legislacyjne.

COOPERATIVES CONFRONTING THE CHALLENGES OF MODERN AGRICULTURE IN POLAND

Summary

The aim of the article is to answer the question whether and to what extent the legal regulation of agricultural cooperatives, their organisation and functioning respond to the challenges of modern agriculture in Poland. It has been shown that following Poland's accession to the European Union, the activity of Polish agricultural cooperatives has been focused not only on production but also on supporting the activity of co-op-producers of agricultural produce. As a result Polish agriculture has been developing well and, at the same time, in line with EU policies. By regulating agricultural cooperatives, their organisation and functioning, the legislator seeks to respond to the challenges of modern agriculture, although there is no doubt that further legislative changes are necessary.

LE COOPERATIVE DI FRONTE ALLE SFIDE POSTE IN POLONIA ALL'AGRICOLTURA MODERNA

Riassunto

L'articolo si propone di rispondere alla domanda se e fino a che punto la regolazione giuridica delle cooperative agricole, della loro organizzazione e del funzionamento riesca a far fronte alle sfide poste in Polonia all'agricoltura moderna. Nella parte conclusiva, l'Autrice ha affermato tra l'altro che, dopo l'adesione della Polonia all'Unione Europea, l'attività delle cooperative agricole si concentra non solo sull'attività di produzione, ma è orientata anche a sostenere l'operato dei cooperatori-produttori agricoli. Di conseguenza, l'attività intrapresa favorisce lo sviluppo dell'agricoltura stessa, iscrivendosi allo stesso tempo nel quadro delle politiche dell'UE. Il legislatore, inteso a disciplinare le cooperative agricole, la loro organizzazione e il funzionamento, si impegna a rispondere alle sfide poste all'agricoltura moderna, benché, ed è fuori dubbio, siano necessarie ulteriori modifiche legislative.